

Г Л А С

CDXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

КЊИГА 18

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVIII

CLASSE DES SCIENCES HISTRIQUES

N° 18

Reçu à la VI séance de la Classe des sciences historiques le 28 juin 2017

Rédacteur

MIHAILO VOJVODIĆ
Membre de l'Académie

BEOGRAD
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Г Л А С

CDXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

КЊИГА 18

Примљено на VI скупу Одељења историјских наука од 28. јуна 2017. године

У р е д н и к
академик
МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

БЕОГРАД
2018

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник
Мира Зебић

Лектор
Младенка Савичић

Коректори
Невена Ђурђевић
Снежана Крсчић-Букарица

Тираж
300 примерака

Штампа
ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

C A Д P Ж A J

Михаило Војводић, <i>Милораг Екмечић (1928–2015)</i>	1
Василије Ђ. Крестић, <i>Бечкеречки програм</i>	9
Vasilije Dj. Krestić, <i>Bečkerek Programme</i>	18
Десанка Ковачевић-Којић, <i>Двојно књиговодство у Дубровнику и Бенко Котруљевић (нови погледи)</i>	19
Desanka Kovačević-Kojić, <i>Double Entry Bookkeeping in Dubrovnik and Benko Kotruljević (New Aspects)</i>	34
Михаило Војводић, <i>Србија и балкански ратнови</i>	37
Mihailo Vojvodić, <i>Serbia and the Balkan Wars</i>	48
Гојко Суботић, <i>Ко су биле монахиње Јефимија и Евпраксија из најпачице на влашцијаници манастира Пућине?</i>	51
Gojko Subotić, <i>Who Were Nuns Jefimija and Evpraksija From the Inscription on the Epitaphion of Putna Monastery?</i>	61
Љубодраг Димић, <i>Повраћац у Европу. Југославија и питање европске безбедности на преласку из 60-их у 70-е године XX века</i>	63
Ljubodrag Dimić, <i>Return to Europe. Yugoslavia and the Question of European Security at the Turn of the Decade – from the 1960s to the 1970s</i>	95
Славенко Терзић, <i>Скадарски вилајет у другој половини XIX века. Опис руског конзулата у Скадру 1876. године</i>	97
Slavenko Terzić, <i>Vilayet of Skadar in the Second Half of the 19th Century. Description of the Russian Consulate in Skadar in 1876</i>	110

Рајко Кузмановић, <i>Улога науке и академија у развоју друштва</i>	111
Rajko Kuzmanović, <i>The Role of Science and Academies in the Development of the Society</i>	121
Christer Jorgensen, <i>Igniting the East. The Causes and Consequences of the 1875 Peasant Revolt in Bosnia-Herzegovina</i>	123
Кристер Јоргенсен, „Запалити исток“. Узроци и последице Босанско-херцеговачког устанка 1875. године	148
Душан Т. Батаковић, <i>Нови ревизионизам и стари стереотипи? Историографија о Србима и Србији након 1991. године</i>	149
Dušan T. Bataković, <i>New Revisionism and Old Stereotypes? On post-1991 Historiography on Serbs and Serbia</i>	170
Срђан Рудић, <i>Брачне везе босанске власиеле</i>	173
Srđan Rudić, <i>Marital Links of Bosnian Nobility</i>	188
Душан Берић, <i>Средњовековни почеци мађаризације</i>	189
Dušan Berić, <i>The Medieval Beginnings of Magyarization</i>	207
Марица Маловић Ђукић, <i>Которска патрицијска породица Бисте у средњем веку (14. и 15. век)</i>	209
Marica Malović Đukić, <i>Kotor Patrician Family of Biste in the Middle Ages (14th and 15th Centuries)</i>	222
Никола Б. Поповић, <i>Негоумице о Начертанију</i>	225
Nikola B. Popović, <i>Dilemmas About Načertanije</i>	251
Слободан Шоја, <i>La saga napoléonienne en Bosnie dans l'histoire et la littérature</i>	253
Слободан Шоја, <i>Наполеонска сага у Босни у историји и књижевности</i>	264
Маја Лаковић, <i>Руско посланство у Константинопољу и грчко-бугарски црквени спор (1856–1861)</i>	267
Maja Laković, <i>Russian Embassy in Constantinople and Greek-Bulgarian Ecclesiastical Dispute (1856–1861)</i>	280
Бранко Бешлин, <i>Борба либерала за превласћу у Друштву српске словесности и Матици српској (1864–1866)</i>	281
Branko Bešlin, <i>Struggle of Liberals for the Supremacy at the Society of Serbian Letters and Matica srpska (1864–1866)</i>	298

Ђорђе Микић, <i>Италијанизација у Трсту и околини у другој половини XIX века</i>	301
Đorđe Mikić, <i>Italianisation in Trieste and the Environs in the Second Half of the 19th Century</i>	327
Недељко В. Радосављевић, <i>Српска православна црквеношколска оштина у Мостару</i>	329
Nedeljko V. Radosavljević, <i>Serbian Orthodox Church-Educational Municipality in Mostar</i>	349
Константин В. Никифоров, <i>Короткий балканский век перед Великой войной</i>	351
Константин В. Никифоров, <i>Крајњи балкански век уочи Великог рата</i>	361
Милош Ковић, <i>Босна и Херцеговина и Сарајевски атентат у британској штампи (29. јун – 2. јул 1914)</i>	363
Miloš Ković, <i>Bosnia and Herzegovina and the Sarajevo Assassination in the British Press (29 June – 2 July 1914)</i>	372
Александар Растовић, <i>Сетон Војсон о српској политичкој елити</i>	375
Aleksandar Rastović, <i>Seton-Watson About the Serbian Political Elite</i>	395
Петар В. Крестић, <i>Александар Арнаутовић, Из предгробних мемоара (Рат/Војска/Кабинет министара/Бугарски рат/Албанија/Посланство у Паризу)</i>	397
Petar V. Krestić, <i>Aleksandar Arnautović, From Pre-Grave Memoirs (War/Army/Minister's Cabinet/Bulgarian war/Albania/Embassy in Paris)</i>	413
Душан Топаловић, <i>Развој шведско-српских трговинских веза и конзуларних односа до 1914. године</i>	415
Dušan Topalović, <i>Review of Development of the Swedish-Serbian Trade and Consular Relations Until 1914</i>	441
Боривоје Милошевић, <i>Владимир Ђоровић на Велеиздајничком процесу у Бањој Луци 1915–1916. године</i>	443
Borivoje Milošević, <i>Vladimir Ćorović at the High-treason Process in Banja Luka in 1915–1916</i>	460
Биљана Вучетић, <i>Стенли Харти Озборн, амерички лекар у Србији 1915. године</i>	461
Biljana Vučetić, <i>Stanley Hart Osborn, An American Doctor in Serbia in 1915</i>	475

Jean-Paul Bled, <i>Le mythe de François-Joseph</i>	477
Жан-Пол Блед, <i>Франц Јозеф и његов мит</i>	484
Јована Шалјић, <i>Осман Ђикић и његов џајрећ</i>	485
Jovana Šaljić, <i>Osman Đikić and his Struggle</i>	500
Горан Латиновић, <i>Југословенско-италијански економски односи (1934–1936)</i>	501
Goran Latinović, <i>Yugoslav-Italian Economic Relations (1934–1936)</i>	510
Мира Радојевић, <i>Демокрајтска сјџранка и Сјоразум Цвејковић–Мачек</i>	513
Mira Radojević, <i>Democratic Party and the Cvetković–Maček Agreement</i>	531
Драга Мاستиловић, <i>Срби из долине Неретве и Сјоразум Цвејковић–Мачек 1939. џодине</i>	533
Draga Mastilović, <i>Serbs From the Neretva Valley and the Cvetković–Maček Agreement of 1939</i>	549
Војислав Павловић, <i>Мисија Вилијема Донована на Балкану, јануар–фебруар 1941.</i>	551
Vojislav Pavlović, <i>Mission of William Donovan in the Balkans January–February 1941</i>	564
Зоран Лакић, <i>Црна Гора у научном гјелу академика Милорада Екмечића</i>	565
Zoran Lakić, <i>Montenegro in the Scientific Work of Academician Milorad Ekmečić</i>	572
Е. Ју. Гуськова, <i>Сообщения ЦК КПЮ о состоянии межнациональных отношений в республиках Югославии в первое десятилетие после второй мировой войны</i>	573
Јелена Гускова, <i>Извештаји ЦК КПЈ о сјању међунационалних односа у рејубликама Југославије у првој деценији после Другог свејског рајта</i>	586

Одељење историјских наука Српске академије наука и уметности посвећује овај број Гласа академику Милораду Екмечићу који је у њој провео више деценија најпре као члан ван радног састава, да би потом био преведен у статус редовног члана. Академик Милорад Екмечић је био оснивач и дугогодишњи председник њеног Одбора за историју Босне и Херцеговине и члан више других одбора. Са успехом је обављао и дужност члана њеног Председништва. Академик Екмечић је био један од најугледнијих српских историчара, чије стваралаштво представља научну заоставштину немерљиве вредности. Његови радови јединствени су по богатој подлози која му је послужила за аналитичко расуђивање и синтетичко излагање. Оригинална тумачења и бриљантни закључци, исказани једноставним али изражајним језиком, зрачили су код њега особитом свежином.

Овај зборник садржи 33 оригинална рада и уводни рад посвећен академику Милораду Екмечићу. Потпуна библиографија радова академика Екмечића објављена је у традиционалној серији библиографија угледних академика.

Редакциони одбор

ЧЛАНОВИ РЕДКЦИОНОГ ОДБОРА:

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ, уредник
ВАСИЛИЈЕ КРЕСТИЋ
ДЕСАНКА КОВАЧЕВИЋ-КОЈИЋ
ГОЈКО СУБОТИЋ
ЉУБОДРАГ ДИМИЋ
СЛАВЕНКО ТЕРЗИЋ
МИЛОШ КОВИЋ, секретар

ГОРАН ЛАТИНОВИЋ

ЈУГОСЛОВЕНСКО-ИТАЛИЈАНСКИ ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ (1934–1936)

А п с т р а к т. – Рад се бави југословенско-италијанским економским односима од завршетка Свјетске економске кризе (1929–1933) до укидања санкција које је Друштво народа увело Италији због инвазије на Абисинију (Етиопију). Написан је на основу грађе из Архива Југославије, као и доступне литературе.

Кључне ријечи: Југославија, Италија, трговинска размјена, Друштво народа, санкције, њемачки продор

По окончању Првог свјетског рата 1918. године, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевина Италија успоставиле су динамичне економске односе, а посебно трговинску размјену, која је имала велики значај за обје државе током двадесетих година 20. вијека. Италија је заузимала прво мјесто у југословенском извозу и била је међу четири најзаступљеније земље у југословенском увозу, све док 1926. године југословенски увоз из Италије није почео да опада.¹ Додатне потешкоће у југословенско-италијанској трговинској размјени појавиле су се за вријеме Свјетске економске кризе (1929–1933),² да би већ у јануару 1934. године Конзуларно-привредно одјељење при Министарству иностраних послова Краљевине Југославије, у циљу унапрјеђења економских односа са Италијом,

¹ Goran Latinović, *Yugoslav-Italian Economic Relations (1918–1929): Main Aspects*, Balcanica, XLVI, Belgrade 2015, 192.

² Vuk Vinaver, *Svetska ekonomska kriza i jugoslovensko-italijanska trgovina (1930–1934)*, Časopis za suvremenu povijest, VIII, 1 (20), Zagreb 1976, 58.

урадило анализу о могућностима продаје југословенске робе на италијанском тржишту, а посебно у јужним покрајинама. У анализи је примијећено да Италија увози смрзнуто месо из прекоокеанских земаља и да би Југославија могла да извози у Италију свјеже месо, знатно бољег квалитета. Такође је примијећено да, упркос мађарској и румунској конкуренцији, Југославија може да повећа извоз стоке у Италију, која је имала сталну потребу да увози коње. И поред мађарских настојања да преузме југословенски удио у италијанском увозу коња, босански брдски коњи били су веома цијењени на италијанском тржишту, посебно у јужним областима. Анализа је показала још и то да југословенски извоз пшенице у Италију не би био могућ, због високих царина у износу од 70 лира по килограму, док је тржишна цијена 80–85 лира за 100 килограма. Осим тога, Италија је увозила све мање пшенице, док је њен увоз кукуруза остао релативно висок, посебно из Румуније и Аргентине. Југословенски кукуруз пласиран је, углавном, на тржиште сјеверне Италије.³

Да би дали нови подстицај узајамним економским односима у периоду након Велике депресије, Југославија и Италија потписале су 4. јануара 1934. године у Риму додатак на Споразум о трговини и пловидби од 14. јула 1924. године.⁴ Ипак, Италија, Аустрија и Мађарска потписале су 17. марта 1934. године, такође у Риму, споразум којим су уредиле међусобне економске односе. Италијанска влада сматрала је да је Југославија постала изолованија и да је њемачки економски продор према југоисточној Европи, ако не сасвим заустављен, а оно бар успорен. Споразум је имао за циљ и да повећа трговинску размјену између Италије, Аустрије и Мађарске, као и да допринесе превазилажењу потешкоћа у продаји мађарског жита. У ствари, италијански извоз у Аустрију и Мађарску порастао је, али су Беч и Будимпешта имали проблеме у вези са плаћањем. Југословенско посланство у Риму послало је извјештај у Београд, у којем је примијећено да је Италија учинила превише уступака Аустрији и Мађарској, што објективно превазилази њену реалну привредну моћ и усложњава економску ситуацију у земљи.⁵ Римски протоколи трајали су три године, озбиљно угрожавајући југословенску трговину са Италијом, Аустријом и Мађарском. Проблем извоза, као и чињеница да Француска није отворено подржала Југославију у њеном надметању са Италијом, не дајући јој ни-

³ Архив Југославије (АЈ), Централа индустријских корпорација Краљевине Југославије (76), 78–147.

⁴ *Pregled međunarodnih ugovora i drugih akata od međunarodnopravnog značaja za Jugoslaviju od 1918. do 1941. godine*, Београд 1962, 275.

⁵ *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1934. годину – Извори за историју међународних односа 1930–1940*, књ. V (приредили Нада Петровић и Јелена Ђуричић), Београд 2010, 302.

какову подршку у потрази за новим тржиштима, навео је Југославију да започне приближавање Њемачкој.⁶

Југословенско-њемачки економски споразум, потписан 1. маја 1934. године, олакшао је југословенски извоз у Њемачку, који је порастао у односу на 1932. годину. Споразум је био непосредан одговор Римским протоколима из марта исте године. Њиме су југословенско-њемачки односи засновани на принципу најпривилегованијих нација у трговини и транспорту. Њемачка је дала Југославији повлашћен статус у вези са извозом пољопривредних производа, док је Југославија одлучила да ће приликом увоза фаворизовати њемачку индустријску робу.⁷ Југословенско-њемачки споразум био је прекретница у југословенско-италијанским економским односима у периоду између два свјетска рата. Њиме су успостављени суштински предуслови за њемачки економски продор у Југославију и на Балкан, који је Италија сматрала својом сфером утицаја. Италијански посланик у Београду, Гали, упозорио је своју владу на могуће последице за италијанске економске и политичке интересе. Он је истакао да ће њемачки индустријски производи озбиљно угрозити италијански извоз у Југославију. По Галијевој процјени, Њемачка је била спремна да ангажује сва расположива средства да у економском погледу покори Балкан. Ипак, италијанска влада није била забринута, због Мусолинијевог увјерења да Њемачка не може продријети у југоисточну Европу кроз Југославију. У Берлину је владало друкчије увјерење и споразум са Београдом сматран је прворазредним економским и политичким догађајем.⁸

Систем квота нанео је озбиљну штету југословенском извозу у Италију. Миливој Пиља, економски стручњак у Министарству трговине и индустрије, написао је 27. маја 1935. године елаборат о југословенско-италијанским економским односима и потреби њиховог регулисања, а затим га упутио југословенском премијеру и министру спољних послова Богољубу Јевтићу. Пиља је написао да југословенска привреда углавном зависи од страних тржишта. Таква зависност видљива је у слабој куповној моћи домаћег тржишта, које није могло да конзумира све домаће пољопривредне артикле, па би без извоза аграрних производа или његовим умањењем, југословенска привреда претрпјела озбиљне последице. Од 1928. до 1934. године, југословенска привреда добијала је, у просјеку, 2,7 милијарди динара годишње од продаје пољопривредних производа, а

⁶ Enes Milak, *Italija i Jugoslavija 1931–1937*, Beograd 1987, 73–75.

⁷ Boško Đorđević, *Pregled ugovorne trgovinske politike od osnivanja države Srba, Hrvata i Slovenaca do rata 1941. godine*, Zagreb 1960, 139–145.

⁸ Enes Milak, *nav. djelo*, 105.

главни купци били су Италија, Њемачка, Аустрија и Чехословачка.⁹ Пиља је написао да је Италија стално била на првом мјесту у југословенском извозу, са изузетком 1933, кад је Аустрија преузела примат. Удио Италије у југословенском извозу од 1925. до 1935. био је између 20% и 28%, односно између 700 милиона и двије милијарде динара. С друге стране, југословенски увоз из Италије био је на nižем нивоу. Југословенски стручњак нагласио је да је Италија најважнији југословенски купац, наводећи да је 1934. године Југославија извезла у Италију дрво у вриједности од преко 110 милиона динара, живину у износу од преко 80 милиона, стоку у износу од 60 милиона, пасуљ у износу од 30 милиона, јаја у износу од 25 милиона и коње у износу од 13 милиона динара.¹⁰

У свом елаборату, Миливој Пиља написао је да је југословенски извоз у Италију у опадању и да нема много наде да ће достићи ранији ниво. По његовом мишљењу, постоје два разлога за то. Прво, аутархија италијанске привреде, са крајњим циљем да буде постигнута економска независност примјеном високих увозних царина и система квота, како би италијанско тржиште задовољавало своје потребе из домаћих извора. И друго, привилегије економске природе које је званични Рим дао својим политичким савезницима Аустрији и Мађарској. Пиља је запазио да је посљедњи ударац југословенском извозу у Италију задат у фебруару 1935, општим увођењем система квота, због настојања италијанске владе да уједначи увоз и извоз, што је практично значило да ниједна земља не може имати активан биланс у трговинској размјени са Италијом. Нема сумње да је Италија имала пасиван салдо у трговини са Југославијом, али је истовремено имала значајан профит на основу улагања у банкарски сектор и осигуравајућа друштва у Југославији. Такође, Италија је зарадила 1.373.649.289 динара од 1925. до 1934. године, на основу поморског превоза југословенске робе, односно у просјеку око 120 милиона динара годишње. Југословенски стручњак закључио је да би преговори са Италијом требало да започну што је прије могуће. Такође, он је сматрао да је основни проблем у регулисању југословенских економских односа са Италијом, али и другим државама, у чињеници да не постоји никаква контрола југословенског увоза. Са слободном трговином, Југославија је препуштена на милост другим земљама и док је то питање отворено, може се очекивати даље погоршање њеног економског положаја.¹¹

Потреба за преговорима била је сасвим очигледна, јер је југословенски биланс са Италијом са 1,118 милиона динара 1929. опао на 242 мили-

⁹ АЈ, Министарски савет Краљевине Југославије (138), 4–15.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

она динара 1934. године.¹² Преговори су вођени у Риму маја и јуна 1934, али су завршени без икаквих резултата, јер италијанска влада није била спремна да југословенским извозницима да исте привилегије као аустријским и мађарским, објашњавајући то трговинским дефицитом са Југославијом. Миливој Пиља, који је предводио југословенску делегацију, поменио је могућност ограничења југословенског увоза из Италије, као и потрагу за новим тржиштима за југословенско дрво и стоку, наводећи Њемачку и француске колоније у сјеверној Африци. Италијанска делегација схватила је озбиљно ову поруку и наговијестила примјену принципа реципроцитета, што би се негативно одразило на југословенски извоз у Италију.¹³

Италијанска привреда, и поред јасних знакова опоравка од кризе, није могла да одговори на њемачки економски продор у Југославију. Упркос томе, Италија је и даље била најзначајнији увозник југословенске робе, па је 1934. примила чак 20,75% укупног југословенског извоза, а у првој половини 1935. године 20,5%. Процент неких југословенских производа, наручених и купљених у Италији, био је и већи од просјечног. Ако се има у виду да су неки од ових производа били међу најважнијим у цјелокупном југословенском извозу, онда је сасвим очигледан значај Италије у југословенској спољној трговини. Такође, 1934. године 15,53% укупног југословенског увоза потицало је из Италије.

Табела 1. Главни југословенски производи извезени у Италију 1934. и 1935. године

Производ	% купљен од Италије (од укупног југословенског извоза)
Живина	93,5%
Дрво за огрјев	89,4%
Дрво за грађу	57,8%
Пасуљ	56,9%
Јаја	24,4%
Стока	23,5%
Месо	14,6%

Enes Milak, *Italija i Jugoslavija 1931–1937*, 107.

¹² АЈ, Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије (65), 243–736.

¹³ Enes Milak, *nav. djelo*, 103–104.

Табела 2. Главни југословенски производи извезени у Италију 1934. и 1935. године

Производ	% купљен од Југославије (од укупног југословенског увоза)
Рижа	80,5%
Памучно предиво	62,8%
Јужно воће	54,6%
Свилено предиво	44,2%
Памучна одјећа	31,6%
Свилена одјећа	17,9%
Вунена одјећа	12,4%

Enes Milak, *Italija i Jugoslavija 1931–1937*, 107.

Током првих десет мјесеци 1934, Југославија је била на десетом мјесту у италијанском увозу, али посматрано у оквирима земаља Источне и Средње Европе (са изузетком Њемачке), била је на првом мјесту. Вриједност италијанског увоза из Југославије била је око 170 милиона лира, што је било 2,71% укупног италијанског увоза од 1. јануара до 31. октобра 1934. године. Југославија је била испред Аустрије (2,44%), Румуније (1,61%), Мађарске (1,40%), Чехословачке (1,23%), Пољске (1,10%), Турске (0,91%), Грчке (0,43%), Бугарске (0,41%) и Албаније (0,19%). Што се тиче италијанског извоза у истом периоду, југословенска држава била је на седмом мјесту, са око 117 милиона лира вриједности робе купљене у Италији. Међутим, међу земљама у Источној и Средњој Европи (без Њемачке), била је на првом мјесту са 2,77% укупног италијанског извоза, испред Мађарске (2,58%), Аустрије (2,39%), Чехословачке (1,73%), Румуније (1,57%), Пољске (1,52%), Грчке (1,10%), Турске (0,70%), Албаније (0,45%) и Бугарске (0,23%).¹⁴

Након убиства краља Александра I Карађорђевића октобра 1934. године, главна политичка личност у Југославији постао је кнез Павле Карађорђевић, а кад је у јуну 1935. преузео премијерско мјесто, Милан Стојадиновић примијетио је да су односи са Италијом неповољни.¹⁵ У августу 1935. италијанска влада обавијестила је званични Београд да би у случају побољшања политичких односа било могуће закључити нови трговински уговор.¹⁶ Нешто касније, њемачки посланик у Београду, Вик-

¹⁴ AJ, 65–241–731.

¹⁵ Milan M. Stojadinović, *Ni rat ni pakt*, Rijeka 1970, 311.

¹⁶ Ladislav Deák, *Jugoslovensko-italijanski odnosi 1932–1937*, Istorija XX veka, knj. XIV–XV, Beograd 1982, 197.

тор фон Херен, послао је Хитлерову поруку Стојадиновићу у којој је Фи-
рер изразио њемачки интерес за јаком Југославијом.¹⁷

У септембру 1935. године, Југославија је имала клириншка потра-
живања од Италије у износу од 160 милиона динара, па је југословенска
влада обавијестила италијанску владу да неће моћи наставити финанси-
рање извоза у Италију, тражећи истовремено нове преговоре у вези са
клирингом. Ипак, нови споразум о клирингу није потписан због италијан-
ског ангажмана у Африци и економских санкција које су јој уведене.¹⁸
Наиме, у октобру 1935. године Друштво народа прогласило је Италију
агресором због напада на Абисинију (Етиопију) и одлучило да јој уведе
санкције. Од 54 чланице Лиге народа, чак 50 их се сложило са таквом
мјером. Примјена санкција започела је 18. новембра 1935, а Југославија
је била једна од 18 држава које су чиниле Одбор за координацију санкци-
ја.¹⁹ У складу са одлуком Друштва народа, био је забрањен сваки увоз из
Италије у земље чланице ове организације, док је њихов извоз у Италију
био дјелимично забрањен, а забрана се односила на оружје, коње, магар-
це, жељезо и жељезну руду, никл, алуминијум и боксит. Ипак, извоз пе-
тролеја, угља, кокса и челика није био забрањен. Било је забрањено и
обављање финансијских операција са Италијом, као што су давање и уз-
имање зајмова и кредита.²⁰ Међутим, државе које нису биле чланице Лиге
народа, укључујући Сједињене Америчке Државе и Њемачку, нису биле
обавезне да учествују у санкцијама против Италије, као што ни Албанија,
Аустрија и Мађарска нису подржале њихову примјену. Ове државе доби-
ле су прилику да прошире трговинску размјену са Италијом, преузимају-
ћи удео оних држава које су учествовале у санкцијама. Одлука званичног
Београда да учествује у санкцијама проузроковала је озбиљан економски
проблем Југославији, која се на такав корак одлучила због геостратешких
и политичких прилика.²¹

Иако нису све државе учествовале у санкцијама, италијанска трго-
винска размјена трпјела је озбиљне посљедице у првој половини 1936.
године, па је италијански увоз опао за трећину, а извоз за 7%. Исте годи-
не, италијанске колоније примиле су 31% укупног италијанског извоза,
знатно више него 1935. (14,3%). Дакле, промијењен је географски распо-
ред италијанске спољне трговине. Као резултат санкција, постепено је
растао италијански увоз из Њемачке, који је 1940. достигао 40% укупног

¹⁷ Milan M. Stojadinović, *nav. djelo*, 410.

¹⁸ Živko Avramovski, *Balkanske zemlje i velike sile 1935–1937: od italijanske agresije na Etiopiju do jugoslovensko-italijanskog pakta*, Beograd 1968, 68.

¹⁹ AJ, 65–246–742.

²⁰ AJ, 76–79–151.

²¹ Živko Avramovski, *nav. djelo*, 65.

италијанског увоза. Италијанска способност да увози била је двоструко мања у поређењу са 1913. годином.²²

Југословенска влада, премда потпуно свјесна свих негативних посљедица, одлучила је да примјењује економске санкције против Италије. Већ 18. новембра 1935. званични Београд одлучио је да суспендује увоз из Италије и да према њој, њеној влади, јавним установама и грађанима примјењује низ финансијских мјера, које су се углавном односиле на забрану давања зајмова и кредита, па чак и примјену раније потписаних уговора о зајмовима и кредитима. У Министарству трговине и индустрије Краљевине Југославије нису гајили никакве илузије о огромној штети коју ће претрпјети југословенска привреда, али је учешће у санкцијама сматрано међународном обавезом званичног Београда. У југословенској престоници одржан је 25. новембра 1935. године повјерљив састанак на којем су учествовали економски стручњаци, представници највишег ранга Министарства спољних послова, Министарства трговине и индустрије, Министарства финансија, Министарства саобраћаја, Министарства шума и рудника, Управе железница, Народне банке и привредних комора из Београда, Загреба, Осјека, Сарајева, Бањалуке, Сплита, Љубљане, Новог Сада и Дубровника. Они су закључили да ће италијанска привреда издржати санкције и да Југославија треба да тражи нове могућности и нова тржишта, како би ублажила све негативне посљедице.²³

Југословенски извоз у Италију постао је немогућ, па је југословенско-италијанска трговинска размјена практично обустављена. Неке гране југословенске привреда биле су значајно погођене, као дрвна, пољопривредна и текстилна индустрија. Чак и прије примјене санкција, југословенске власти биле су забринуте да ће око 20.000 радника у дрвној индустрији остати без посла,²⁴ а током 1936. године Милан Стојадиновић добијао је жалбе из разних компанија у области дрвне индустрије, као трговине.²⁵ Драстичан пад у трговинској размјени био је сасвим очигледан, па је 1936. године југословенски увоз из Италије износио 45 милиона лира, а југословенски извоз у Италију 69 милиона лира.²⁶ Треба имати у виду да је вриједност југословенског извоза у Италију од 1933. до 1935. у просјеку износила 731.800.000 динара, а да је вриједност југословенског увоза из Италије у просјеку износила 461.500.000 динара. Међутим, извоз у Италију пао је на 137.200.000 динара 1936, а увоз из Италије на

²² Vera Zamagni, *The Economic History of Italy 1860–1990*, Oxford 1993, 270–271.

²³ АЈ, 76–79–151.

²⁴ Исто.

²⁵ АЈ, Збирка Милана Стојадиновића (37), 38–262.

²⁶ Enes Milak, *nav. djelo*, 144.

101.700.000 динара.²⁷ У првој половини 1935, југословенски спољнотрговински биланс био је активан за 368,2 милиона динара, да би у првој половини 1936. био пасиван за 28,6 милиона динара.²⁸

Нису све државе које су учествовале у санкцијама против Италије трпјеле једнаку штету у економским односима са њом. Постојале су три групе таквих земаља. Прву групу чиниле су државе које су на међународном тржишту биле присутне са истом робом као и Италија. Њима је забрана италијанског извоза користила, јер су повећали сопствени извоз у земље које су увозиле италијанске производе прије санкција. Другу групу чиниле су државе које нису имале значајан извоз на италијанско тржиште и санкције их нису озбиљно погодиле. Трећу групу чиниле су земље чији је извоз аграрних производа и индустријских сировина у великој мјери зависио од италијанског тржишта и које су због санкција трпјеле велику штету. Међу тим државама била је и Југославија, чија је влада тражила начина да добије одговарајуће компензације за трговце и компаније које су биле погођене санкцијама, нове кредите помоћу којих би било заштићено југословенско тржиште и одређене привилегије у вези са квотама за извоз у Француску и Британију. Југословенска делегација у Друштву народа била је веома активна у намјери да западне земље прихвате њене захтјеве, па је 14. октобра 1935. године Одбор за координацију санкција донио резолуцију познату као „Приједлог 5”, која је омогућила започињање преговора између Југославије, Британије и Француске, али и других држава, како би преузеле дио југословенског извоза који је прије санкција куповала Италија. Главни југословенски преговарач био је Миливој Пиља, човјек од повјерења премијера Стојадиновића.²⁹ Међутим, преговори са британском делегацијом дали су сасвим скромне резултате, док преговори са француском делегацијом нису уопште уродили плодом.³⁰

Увидјевши велику прилику да потисне британски и француски утицај из Југославије, Њемачка је понудила званичном Београду да преузме 60% југословенске пшенице и да плати 30% више од актуелне цијене на свјетском тржишту. Њемачка је 1934. године прихватила 15,5% укупног југословенског извоза, 1935. 18,7%, а 1936. чак 23,7%. Она је 1936. прихватила од балканских држава више робе него све велике силе заједно.³¹ Тако је Њемачка, користећи економске санкције против Италије, постала најзначајнији југословенски спољнотрговински партнер.

²⁷ Jozo Tomasevich, *Foreign Economic Relations 1918–1941*, Yugoslavia (edited by Robert J. Kerner), Berkeley and London 1949, 209.

²⁸ *Spoljna trgovina Jugoslavije u prvom polugodištu 1936*, Zagreb 1936, 401.

²⁹ AJ, 37–95–530.

³⁰ Živko Avramovski, *nav. djelo*, 78–85.

³¹ Исто, 120–121.

Почетком маја 1936. италијанске трупе ушле су у Адис Абебу, па је постављено питање даље сврсисходности санкција, које очигледно нису дале резултат. Друштво народа суспендовало је санкције 15. јула 1936. године. Економске санкције нису биле дјелотворне превасходно из разлога што у њима нису учествовале Њемачка, Аустрија, Мађарска, САД, Јапан и јужноамеричке државе, које су наставиле да одржавају трговинску размјену са Италијом.

* * *

Југославија и Италија настојале су да по окончању Свјетске економске кризе унаприједи узајамне економске односе, па су у ту сврху, већ почетком јануара 1934. године, потписале додаток на Споразум о трговини и пловидби из 1924. Ипак, због италијанске политике аутархије и приближавања Аустрији и Мађарској, Југославија је била приморана да тражи нове економске партнере, због чега је у мају 1934. потписала трговински споразум са Њемачком, која је тако добила отворена врата за економски продор у Југославију, потискујући Италију, нарочито за вријеме југословенског учешћа у санкцијама против Италије. Југословенско-италијанска трговинска размјена, која је и прије примјене санкција била нарушена и са мало изгледа да достигне ниво из двадесетих година 20. вијека, крајем 1935. и у првој половини 1936. практично је замрла, наносећи озбиљну штету привредама обију држава. Такву ситуацију искористила је Њемачка и стабилизовала своје позиције на Балкану. Југословенски извоз у Италију толико је опао, као непосредна посљедица санкција, да је Италија са првог пала на пето мјесто у југословенском извозу. Пад је био очигледан и у југословенском увозу из Италије, као што је био сасвим видљив и њемачки успон у трговинској размјени са југословенском државом. Њемачки економски продор праћен је и порастом њемачког политичког утицаја у Југославији.

Goran Latinović

YUGOSLAV-ITALIAN ECONOMIC RELATIONS (1934–1936)

S u m m a r y

After the Great economic crisis (1929–1933), with the intent to improve their economic relations, Yugoslavia and Italy signed a new trade agreement, an addition to contracts that had been signed in earlier years. However, due to the Italian policy of autarchy and its approach to Austria and Hungary, Yugoslavia had to search for new economic

partners, and an agreement on trade was signed with Germany. Thus, Germany received an open door for the economic penetration of Yugoslavia, suppressing Italy, especially in the months of Yugoslav participation in sanctions against Italy. The already disrupted trade exchange between Yugoslavia and Italy, having a miniscule possibility to reach previous level, became in late 1935 and in the first half of 1936 even more complicated. Although the decrease of Yugoslav exports to Italy was constant, while Yugoslav imports from Italy gradually increased, in the months of sanctions the Yugoslav-Italian trade exchange, as the most significant segment in Yugoslav-Italian economic relations, almost completely died out, seriously damaging the economies of both countries. Germany took advantage of this new situation and stabilized its economic positions in the Balkans. Observed over a longer period, Yugoslav exports to Italy declined so much, as a direct consequence of sanctions, that Italy lost its first position and it was fifth in the main market of Yugoslav goods. The decline was evident in Yugoslav imports from Italy, as well as Germany's rise in both. The German economic penetration was followed by the political one.